

BİBLİYOGRAFYA

Prof. Dr. Zafer TAŞLIKLIOĞLU, *Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları (Biga yarımadasında bulunan kitabelerle birlikte)* II, İstanbul 1971, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No. 1654, XXIV-256 s., kitap içinde 166 resim, arkasında ayrı numaralanmış 20 resim, 1 harita ve iki kroki vardır.

Prof. Z. Taşlıklioğlu birinci cildini 1961 de yayınladığı "Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları"¹ isimli çalışmalarının 1971 de ikinci cildini yayınlamış bulunmaktadır. Birinci cildin mütevazi ve bu ikinci cilde oranla programlı ve amacı belirli görünüşünün aksine ikinci ciltde yazar program tanımaz halde olup her türlü malzemeyi kitabına koyma gayretinde görünmektedir. Bu nedenle ikinci cilt birincisinin üç katı kadar geniş olmuştur. Kitap bugünkü idarî örgütümüz esas tutularak I- *Edirne ili* (Enez, Lüleburgaz, Edirne buluntuları) s. 1-49; II- *İstanbul ili* (Büyük Çekmece, İstanbul, Küçük Çekmece buluntuları) s. 51-63; III- *Kırklareli ili* (Vize, Midye buluntuları) s. 67-69; IV- *Tekirdağ ili* (Germeyan köyü, Tekirdağ, İnceik, Marmara Ereğlisi buluntuları) s. 70-156; V- *Çanakkale ili ve yöresi* (Keçi Deresi, Büyük Anafartalar, Evreşe, Küçük Anafartalar, Kayan iskelesi) s. 157-170; VI- *Çanakkale ili Anadolu yakası* (Nağra Burnu, Midilli Adası, Behramkale, Dardanos, Ezine, Lapseki, Karabiga, Çan, Gülpınar, İlion buluntuları) s. 173-222 ile bir "Addenda" s. 223-232 dan meydana geliyor. Kitapta çok uzun on sahifelik bir "içindekiler" listesi var. Kitabın planını vermesi gereken bu listede kitap-taki bahisler lüzumsuz yere tekrarlanmış ve eserler hakkında gereksiz izahat verilerek en fazla bir veya iki sahife olması gereken liste on sahifeyi bulmuştur. Meselâ s. X No. 17 de "Arkaik çağ kaya mezarları Perinthos'un ilk kolonize edildiği devri müteakip yıllarda kayalara oyularak meydana getirilen mezar tipleri örnekleridir", satırlarını görüyoruz. Böyle bir açıklamanın yeri "içindekiler" listesi olmamalıdır. Kitapta pek çok görülen dikkatsizlikler burada da olmuş s. VIII deki 15 no.lu madde nedense boş kalmış, yazar o kısma rahatlıkla "Burada bir rakkam atlaması olmuştur" ibaresini koymuştur. Bunu izleyen yine on sahifelik "önsöz"de yazar: "Trakya epigrafiya araştırmalarına 1959 da başladığını, 1970 e kadar devam ettiğini", ve "Epigrafiya alanında Avrupalı araştırmacıların gözünden bir hayli zaman uzak kalmış olan bu bölgemizi özellikle bizzat ele almayı uygun bulduğunu" bildirmektedir. Ön sözden ziyade bir "giriş" kısmında olması gereken uzun açıklamalar nedeni ile "ön söz"de on sahife tutmuştur. Kitabın adı "Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları" olmasına rağmen içinde kitabelerden başka bir çok kitablesiz arkeolojik eserlerden de söz edilmektedir. Portreler, heykeller, kitablesiz lâhit

¹ Dr. Z. Taşlıklioğlu, *Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları* (Recherches épigraphiques en Thrace et en Chersonèse) I, İstanbul 1961. "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 886."

ve steller, sunaklar, ticaret amphoraları, kaya mezarları gibi yazarın uzmanlık alanına girmeyen malzeme üzerinde durulmuş ve bunların yetersiz fotoğraflar ve bazan yanlış açıklamalarla yayınlanması yoluna gidilmiştir. Kitapta, yer yer, kitabın amacı ile ilgisi olmayan, lügat ve ansiklopedilerde kolaylıkla bulunabilecek bilgiler gelişi güzel verilerek kitabın hacmi gereksiz olarak arttırılmıştır. Biz burada ihtisası gerektiren epigrafik yönü üzerinde durmayarak kitabın yarısını oluşturan, bunun dışındaki kısımları ve metodu üzerinde duracağız.

Sayın yazar Trakya kitabelerini bir sistem içinde ele alarak yayınlıyacağı yerde herhangi bir konuya yeterince hâkim olmayan kimselerde görüldüğü üzere eline geçen her türlü malzemeyi kitabına koyma yoluna gitmiştir. Bu nedenle gezilerinde rastladığı eserler yanında Edirne, Tekirdağ, Çanakkale müzelerindeki eserlerin hemen hemen tamamını kitabına koymuştur. Bu yol ile Çanakkale Müzesinde toplanan Troas bölgesinden yani bu ilin Anadolu yakasından gelen eserler de kitaba girmiştir. Buna karşılık bir Trakya şehri olan İstanbul'da, müzede toplanan kitabeli malzemeden kitapta söz edilmemiştir. Buna neden olarak yazar "İstanbul Müzesinde kendisine çalışma fırsatı verilmediğini" ileri sürmektedir (s. XVII). Böyle bir iddia yerinde olmasa gerektir. Bu malzemeyi ihmal etmesinin esas nedeni yazarın, yayınlanmış muntazam katalogları, özel epigrafı ve uzun bir geleneği olan bu müzede eserleri, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale gibi küçük müzelerde yapmış olduğu gibi programsız bir şekilde kitabına koymasına müsaade edilmeyeceğini düşünmesi olmalıdır. Buna rağmen s. 59 da İstanbul'da bulunan ve yayınlanan² bir stelden uzun uzun söz edilmekte kitaba stelin üç ayrı fotoğrafı konmuş bulunmaktadır. Birincisinde stelin fotoğrafı, ikincisinde yazarın steli incelemesi sahnesi, üçüncü fotoğrafta ise hiç gereği olmadığı halde ıstampajı görülmektedir. Bu stele böyle fazla yer verilerek ilk yayında *alfa* harfinin *omikron* olarak kopye edilmiş olması eleştirilmektedir. Oysa İstanbul mezar stelleri üzerindeki yayın hakkında, 1964 den 1970 e kadar yabancı ilim adamlarınca bir çok eleştiriler yapılmış³, yayınlanan bu stellerden başka sonuçlar da çıkarılmıştır⁴. Yazarın bu yayınlardan haberdar olmadığı görülüyor. Aynı şekilde 1969 da yayınlanan bir grup kitabeli ve İstanbul menşeli stelin yayınından⁵ da yazar habersiz görünüyor. S. 52-54 de yayınlanan Büyükçekmece'de bulunan 1 no.lu kitabe ile hiç bir ilgisi olmadığı halde *Mendel no. 991 ve 1004* deki steller mukayese malzemesi olarak gösterilmektedir. Fakat aralarındaki ilişkiyi anlamak olanaksızdır.

S. 9 no. 4 de sözü edilen heykel her halde öyle takdim edilmemelidir. Bir heykelin hangi ilâhı temsil ettiği önemlidir. Başına "kitabesiz" başlığını koyup heykelin "Apollon" olduğunu ancak alt notta söylemek bir sistem yokluğunun kanıtıdır.

S. 72 no. 7 de "portre resmi" başlığı altında gösterilen kabartma bir "havar kabartması"dır, bir portre değildir.

² *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* No. 13-14, 1966 s. 193, no. 231.

³ Christoph Clairmont, *The Grave-reliefs from Byzantium*, *BCH*, XCI-1967-II s. 451-468.

⁴ G. Daux, *BCH*, 94, 1970, s. 597-605.

⁵ Eugene N. Lanc, *A group of steles from Byzantium*, *Muse, Annual of the Museum of art and archaeology* No. 3, 1969, s. 35-41.

S. 111 no. 6 da hiç yayımlanmamış ve çok önemli bir vesika olarak ele alınan mezar kitabesi, Z. Taşlıkloğludan çok önce Prof. I. Şevçenko tarafından 1965 de *Byzantion* mecmuasında yayımlanmış bulunmaktadır⁶. Çorlu "Tzurulon curator"u ile ilgili olan bu kitabeyi yazar Çorlu'nun kuruluşu ile ilgili görmekte Prof. Şevçenko'nun vardığı sonuçlardan ayrı ve doğruluğu şüpheli sonuçlara varmaktadır. Bu ve buna benzer başka örnekler yazarın uzmanlık alanındaki yayınları yeterince izleyemediğini göstermektedir. Her halde bu nedenle Trakyayı kendisinden başkasının bilmeyeceği ve inceleyemeyeceği kanısını taşımaktadır. Bu hale başka bir örnek de yazarın Çanakkale Gölünarındaki *Apollon Smintheus* mabedine ait frizi "Adak steli" olarak yayımlamasıdır. Bu eser s. 212 de kitabesiz olduğu halde Kitabe No. 1 başlığı altında sunulmakta ve eser tarihlenirken metinde "arkaik" denmekte, eserin 150 no.lu resmi altında ise "Bu kabartma güzel bir klasik eserdir" ibaresi bulunmaktadır. Söz konusu eser ise bir çok araştırmalara konu olan İ. Ö. III üncü yüzyıla ait Apollon Smintheus mabedine aittir. Bu mabette İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü ikinci müdürü Hans Weber tarafından resmî müsaade ile araştırmalar yapılmış kendisinin de söylediği gibi, bulunan eserler bir "açık hava müzesi" olarak düzenlemiştir. Bütün bunlar 1966 da Weber'in yaptığı yayında anlatılmış, söz konusu kabartmanın fotoğrafı da verilmiştir⁷.

Bu örnekleri daha çok uzatmak mümkündür, biz bir fikir vermek üzere yukarıdakilerini saymakla yetiniyoruz. Şimdi kitabın dili ve şekli ile ilgili bir kaç noktayı işaret edeceğiz. Yazar bir Klasik Filoloji Profesörü olduğu halde her nedense herhangi bir eser "parçası" yerine "fragment" sözcüğünü kullanmaktadır. Türkçe "parça" maksadı yeterince ifade ettiği halde "fragment" kelimesini bir Türk Üniversite profesörünün kullanmasının nedenini anlamak olanaksızdır. Üstelik düzeltmeler sahifesinde bu kelimenin 'd' ve 't' ile dizilişinin uzun uzun tashihi yapılmaktadır. Buna benzer bir tutum da Türkçede kullanılan "lâhit" kelimesi yerine "sarcophag" kelimesinin kullanılmasında görülmektedir. S. 152 de ostothek kelimesi "mezarlık" olarak açıklanmaktadır. Bu kelime teknik bir terimdir, Türkçeye çevrilmesine lüzum yoktur, çevrile bile bu kelime "mezarlık" olarak değil, "kemik mahfazası" olarak çevrilmelidir.

Kitabın sonunda bir bibliyografya listesi varsa da ne metinden ne de listenin kendisinden bu eserlerden ne şekilde ve ne ölçüde faydalanıldığı anlaşılmamaktadır. Bu listenin sonunda da romen rakkamı ile numaralanmış 20 resim vardır. Çoğu genel manzara fotoğrafları olan bu resimlerin metin ile bağlantısı yoktur, bunların yayınlanmasının nedeni belli değildir. Bu resimlerden sonra Marmara Ereğlisi'nin krokisi konulmuştur. Gayretli bir amatör olan H. Çevik'in broşüründen⁸ doğrudan doğruya kopye edildiği halde krokinin altına "Hikmet Çevik'ten istifade edilerek yapılmıştır" cümlesi yazılmıştır. Halbuki krokide H. Çevik'in numaralaması dahi aynen kopye edilmiş fakat bu numaraların karşılığı olan açıklamalar hiç bir yerde

⁶ I. Şevçenko, Inscription Commemorating Sisinius "Curator" of Tzurulon (A.D. 813), *Byzantion* 35, 1965, s. 564-574 Lev. I, II.

⁷ Hans Weber, Zum Apollon Smintheus - Tempel in der Troas, *Istanbul Mitteilungen* 16, 1966, s. 100-114 Lev. 13-16.

⁸ Hikmet Çevik, *Marmara Ereğlisi, dün ve bugün*, Tekirdağ 1965.

gösterilmemiştir. Sayın yazarın bu hali ile krokiyi kitabına niçin koyduğunu, neye yarıyacağını anlayamıyoruz. Hele kroki aynen H. Çevik'ten alındığı halde bunun belirtilmemesi ilim kuralları ile bağdaştırılmaz. Kitapta görülen bir kural dışı tutum da kitap içine ayrıca basılarak konulmuş bir nottur. Bu notda sayın yazar, J. M. Cook ve D. J. Blackman'nın, 1965-1970 yıllarını kapsayan⁹ Batı Anadolu'daki arkeolojik faaliyet ile ilgili raporlarının ayrı baskısını, kitabı basıldıktan sonra aldığı bildirerek "meslekdaşlarına" teşekkür ediyor. Ayrı baskı gönderen meslekdaşlara bir kart veya mektup yazarak teşekkür etmek dururken bir kitaba böyle ayrı mesaj eklenmesi, bilim dünyasında herhalde ilk defa bu kitapta görülen bir olaydır. Oysa ki bu raporda birçok bilgi arasında sayın Taşlıkloğlu'nun ilk defa kendisinin yayınladığını sandığı Apollon Smintheus mabedi kabartmasının fotoğrafı da yer almakta ve bu kabartmanın H. Weber tarafından 1966 da yakından incelendiği ve yayımlandığı da belirtilmektedir. Taşlıkloğlu'nun bu rapora teşekkür etmekle beraber onu okumadığı anlaşılıyor. Okumuş olsa idi, kitabına teşekkür notu yerine, Smintheion kabartmasının yayımlandığını öğrendiğini bildiren bir not koyabilirdi.

"Trakya'da Epigrafya Araştırmaları" özet olarak yukarda örneklerini verdiği bir tutumla meydana getirilmiş bir kitaptır. Epigrafya yönünden şüphesiz alanın uzmanları bu eserin değerlendirilmesini yapacaklardır. Fakat verdiğimiz örnekler kitabın o yönünün de tutarlı olacağı hususunda bize ümit vermemektedir¹⁰. Bu kitap yurdumuzda yer yer rastlandığı üzere bir amatör tarafından meydana getirilmiş mahallî bir eser olsa idi üzerinde durmaz, yazarının "kitap yazmış bir kimse olma" hissini eleştiri ile bozmak istemezdik. Yazarının bir Üniversite Profesörü olması nedeniyle üzerinde duruyor böyle bir eserin basılmasına Edebiyat Fakültesi bilim kurullarının nasıl izin verdiklerini anlamakta güçlük çekiyoruz.

⁹ J. M. Cook, D. J. Blackman, *Archaeology in Western Asia Minor, 1965-1970, Archaeological Reports for 1970-1971*, s. 33-62.

¹⁰ Bu eleştirinin yazılmasından sonra 1972 Epigrafya bülteninde (J. et L. Robert, *Bulletin epigraphique, REG LXXXV 1972 s. 419-429, no. 269-293*) kitaba dair epigrafik eleştiri yayımlandı. Burada "ilk defa yayımlandığı bildirilen kitabelerin büyük bir kısmının daha önce yayımlandığı ilk bakışta görülüyor" denildikten sonra fotoğrafların fenalığına, kopyelerin yetersizliğine ve diğer kusurlarına (imperfections) rağmen kitabın hiç olmazsa alandaki bazı kitabelerin tesbitine vesile olduğu belirtilmektedir. Marmara Ereğlisinde (Perinthos) bulunan 'homonoia' ile ilgili bir yazıt nedeni ile kitaba 1974 de tekrar değinen L. Robert bu eserde yayımlanan kitabelerin en az onda dördünün yayımlanmış olduğunu bildiriyor (L. Robert, "Des Carpathes à la Propontide" *Studii Clasice XVI, 1974 s. 62 not 10*). L. Robert aynı yerde yayımlanan "homonoia" kitabesinin, Taşlıkloğlunun düşüncesinin aksine (s. 122 no. 8, res. 81) "Dostluk Tanrısı" ile ilgili bir "adak steli" olmadığını bildiriyor ve eserin Perinthos ile Marmaranın güney kıyısındaki Apamea Myrlea (Mudanya) arasında yapılan bir anlaşmayı kutlamakla ilgili bir "sunak" olduğunu açıklıyor. Bu eleştiriler yukarda belirttiğimiz üzere kitabın epigrafik yönünün de maalesef yeterli olmadığını delilini teşkil etmektedirler.

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana uluslararası üne erişen tarihçi ve arkeologlarımızın yetişmiş olmasına karşılık, bu alanlara gerekli yazılı belgeleri derleyip değerlendirecek nitelikte epigraflarımızın yeter sayıda yetişmediği bir gerçektir. Şimdiye kadar bu alanda yetişenler ya pek sınırlı bir çalışma olanağı bulabilmişler veya bu alanı terketmişlerdir. Sayın yazarın ilerde yalnız epigrafya alanında kalarak daha iyi bir metod ile yurdumuzda duyulan bu boşluğu doldurmasını ve olumlu sonuçlara varmasını dileriz.

DR. NEZİH FIRATLI

